

Lausunto

11.08.2023

VVT-DNo-2023-990

Asia: VN/19726/2023

Vammaispalvelulain voimaantulon siirtäminen

Lausuntopyyntö

Lausunnonantajan organisaatio

Valtion viranomainen

Kannatatteko uuden vammaispalvelulain voimaantulon siirtämistä ajankohdasta 1.10.2023 uuteen ajankohtaan 1.10.2024?

-

Halutessanne voitte antaa tiiviit perustelut vastaukselle:

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiittää mahdollisuudesta lausua ehdotuksesta hallituksen esityksestä laiksi vammaispalvelulain voimaantulon siirtämisestä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää eduskunnan jo hyväksymän vammaispalvelulain tavoitteita kannettavina sekä vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta edistävinä. Se on tärkeä askel kohti YK:n vammaisyleissopimuksen soveltamista Suomessa täysimääräisesti. Laki hyväksyttiin erittäin pitkän, useamman eduskuntakauden kestäneen valmistelun jälkeen. Se täydentää merkittävästi sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta vammaisten henkilöiden oikeuksien ja palvelujen osalta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu viittaa eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen antamaan lausuntoon tähän esitykseen, ja siinä esiin nostettuihin näkökantoihin vammaispalvelulain suhteesta perustuslakiin.

Yhdenvertaisuuden kannalta on välttämätöntä, ettei lain soveltamisalan ulkopuolelle rajaudu sellaisia ihmisiä, jotka täyttävät YK:n vammaisyleissopimuksen sisältämän vammaisuuden määritelmän tai ettei eri diagnooseja saaneita tai eri ikäisiä vammaisia henkilöitä kohdella perusteettomasti eri tavalla.

On huomioitava, että vammaispalvelulaki sisältää useita palveluita joihin henkilöillä on subjektiivinen oikeus. Tämä tarkoittaa, ettei laissa saa olla ristiriitaa subjektiivisten oikeuksien ja taloudellisten reunaehtojen välillä. Vammaispalvelulaki ei voi subjektiivisten oikeuksien osalta olla säästölaki.

Lausunnolla olevassa hallituksen esityksessä esitetään vammaispalvelulain voimaantulon siirtämistä vuodelle. On sinänsä ymmärrettävää, että lain voimaantulon siirtämisellä halutaan varmistaa, että hyvinvointialueilla on riittävä valmistautumisaika lain voimaantuloon. Kuten esityksessä todetaankin, hyvinvointialueet ovat kuitenkin jo valmistautuneet uuden vammaispalvelulain voimaantuloon. Myös eri viranomaiset kuten sosiaali- ja terveysministeriö, Valvira, aluehallintovirastot sekä Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ovat tehneet merkittävästi resursseja vaatinutta valmistelua. Lain voimaantulon siirtäminen juuri ennen sen voimaantuloa aiheuttaa merkittävää lisätyötä.

Esityksessä kuitenkin mainitaan, että lain voimaantulon siirtämisellä pyritään varmistamaan riittävä aika jo hyväksytyyn lakiin tehtävien muutosten valmistelulle. Tavallisesti laki tulee sen hyväksymisen jälkeen voimaan ennalta määritettynä ajankohtana ja lakiin tehdään tarvittaessa muutoksia normaalin lainsäädäntömenettelyn mukaisesti lain voimaantulon jälkeen. Tämä vaihtoehto on esitetty esityksen vaihtoehtoisten toteuttamistapojen kolmantena vaihtoehtona, mutta lausuttavana olevassa esityksessä ei ole tarkemmin kuvattu, miksi tämä vaihtoehto on valmistelussa jätetty valitsematta.

Nyt suunnitellulla menettelyllä keskeytetään käytännössä lain toimeenpanon valmistelu, sillä esityksessä annetaan ymmärtää, että lain sisältöä ollaan avaamassa, vaikkei vielä ilmoiteta miltä osin. Toimijoiden on vaikea edetä valmisteluissa, kunnes saadaan tieto mahdollisista muutoksista nyt hyväksytyyn lakiin.

Menettely, jossa pyydetään kommentteja lain voimaantulon siirtämisestä, tietämättä mitä muutoksia lakiin tänä aikana mahdollisesti tehtäisiin, on poikkeuksellinen ja ongelmallinen, koska esityksellä on tarkoitus parantaa yhteiskunnallisesti erityisen haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten asemaa. Mikäli vammaispalvelulakiin tullaan ehdottamaan sisältömuutoksia, jotka heikentävät vammaisten henkilöiden tai osan vammaisista oikeuksia palveluihin, ei lain voimaantulon siirtämistä voida vammaisten henkilöiden perusoikeudet ja yhdenvertaisuus huomioiden pitää kannatettavana. Tiettyjä vammairyhmiä tai vamman aiheuttavia sairauksia ei voida sulkea vammaispalveluiden ulkopuolelle ilman että rikotaan perustuslain, yhdenvertaisuuslain tai YK:n vammaisyleissopimuksen syrjäntäkieltoa. Käsitellessään vammaispalvelulakia (HE 191/2002 vp) perustuslakivaliokunta totesi lausunnossaa (PeVL 79/2022 vp) seuraavaa:

”Hallituksen esityksen perustelujen valossa vaikuttaa siltä, että iäkkäänä vammautuneet joutuisivat ikääntymisrajauksen vuoksi tosiasiaa muita — yleensä nuorempia — vammaisia henkilöitä epäedullisempaan asemaan kahdessa suhteessa: Heille tarkoitettut sosiaalipalvelut olisivat

perustelujen (s. 107—112, 161) mukaan sosiaalihuoltolakiin perustuvia määrärahasidonnaisia palveluja, joista perittäisiin asiakasmaksulain mukainen maksu, kun taas vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin olisi yleensä subjektiivinen oikeus ja palvelut olisivat pääosin maksuttomia. Esityksen perustelujen (s. 107, 122, 125) mukaan muutos merkitsisi osalle iäkkäistä henkilöistä palvelujen heikentymistä ja asiakasmaksujen lisääntymistä nykyiseen tilanteeseen verrattuna. Kyse olisi ilmeisesti ennen muuta sellaisista henkilöistä, jotka ovat liikunta- tai näkövammautuneet iäkkäinä.”

Esityksessä viitataan lain kustannus- ym. vaikutusten arvioinnin tekemiseen lain voimaantumisen lykkäämisen perusteluna. Esityksen taloudellisten vaikutusten arvioinnissa nostetaan myös esiin, että lain avaamisella haetaan mittavia säästövaikutuksia. Yhdenvertaisuusvaltuutettu esittää vakavan huolensa, että nämä säästöavoitteet saattavat johtaa siihen, että pitkään valmistellun lainsäädännön

tavoitteet ja tavoitellut parannukset vesittyvät, erityisesti jos subjektiivisiksi katsottavat oikeudet toteutetaan vain jonkin ennalta määritellyn menokehyksen puitteissa.

Lopuksi on syytä todeta, että vammaispalvelulain voimaantumisen lykkääminen esitetyllä yhdellä vuodella tarkoittaa vähintään myös tiettyjen vammaisten henkilöiden tilanteen myönteisten vaikutusten lykkäämistä. Esimerkiksi kehitysvammaisille henkilöille vammaispalvelulain erityinen osallisuuden tuki tarjoaisi merkittävän uuden mahdollisuuden itsenäiseen osallistumiseen harrastuksiin tai muuhun yhteiskunnalliseen toimintaan, mikä nyt lykkääntyisi. Siksi hallituksen esitysluonnoksen vaikutuksia vammaisten henkilöiden oikeuksien näkökulmasta on syytä arvioida huolella, ja myös tuoda esiin esityksessä.

Stenman Kristina
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto